

**INTER-DIAGNOSTIC APPROACHES
IN POST-ADVOCACY SCIENCE: POSSIBILITIES
OF SELF-REFLECTION IN POLITICAL DISCOURSE**

**МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПІДХОДИ
В ПОСТНЕКЛАСИЧНІЙ НАУЦІ: МОЖЛИВОСТІ
САМОРЕФЛЕКСІЇ В ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ**

**Gotsulyak Volodymyr¹
Levchenko Andrey²
Gapchenko Elena³**

DOI: http://dx.doi.org/10.30525/978-9934-571-26-8_6

Abstract. Modern post-classical science is experiencing a time of rapid development, that is enriching its methodological potential by developing interdisciplinary approaches and outlining new areas of research, the subject of which are complex human-dimensional systems. Interdisciplinary opens up new perspectives for understanding the Ukrainian political reality as a space of the state actions, various political forces, political institutions, activities, power systems, organizational interactions, political values, and norms.

The system and the integrity of Ukrainian political reality study are achieved through the use of the cognitive potential of various scientific disciplines that deal with the problem in various aspects – history, law, political history, philosophy, cultural studies, and political philosophy.

The purpose of this study is to understand the cognitive capabilities and benefits of an interdisciplinary approach in the analysis of Ukrainian political reality in terms of modern post-classical science. However, the task of outlining the political science discourse features as a political reality in the field of social and cultural constructions of various forms of human experience is also important.

¹ Candidate of Political Science, Associate Professor, Khmelnytsky National University, Ukraine

² Candidate in Philosophy Sciences, Associate Professor, Khmelnytsky National University, Ukraine

³ Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Khmelnytsky National University, Ukraine

Inter-diagnostic approaches in post-advocacy science: possibilities...

Because of the research, the following conclusions were made:

1 The study of complex, multifaceted and multidimensional phenomena, one of which is the Ukrainian political reality, is programmed by the researcher and is using those methodologies and knowledge that characterize post-classical science. One of these methodologies, the object of which is self-developing and self-organizing systems, offers synergy.

Using categories of synergetic thinking (nonlinearity, dissipation, bifurcation, and fluctuation) allows us to perceive the ambiguity and complexity of political reality, to outline the degree of human subjectivity in social and political processes.

2 In post-classical science, clear emphasis is put on the possibilities of combining the benefits of theoretical knowledge and reflexive scientific thinking and the possibilities of a historical approach to the study of important problems of social and political life.

Historical reconstruction from the standpoint of post-classical science is an essential element of research and an important prerequisite for achieving the complete knowledge of the investigated reality. The combination of theoretical and concrete historical knowledge opens up great opportunities for sustainable conceptual schemes restructuring that have developed in political science and expands the scope of scientific research.

3 Despite the fact that various forms of inappropriate knowledge (in particular, historical memory and political myth) cannot give an objective picture of the past, they form an integral part of the notions about it. Post-classical science in a new way understands the status of scientific knowledge: it is only an approximation to the truth; therefore, it contains a large fraction of errors. Increasingly important is scenario thinking, which involves a multivariate path of evolution and nonlinear dynamics of the complex systems. The analysis of political knowledge today includes various historical, sociological and cultural factors.

The totality of ideas about the Ukrainian past, the spiritual and political experience of a certain history of a person are focused on historical memory. Historical memory has one universal advantage over reliable knowledge: it contains impulses and motives for preserving national identity and the establishment of a national idea.

A glance in the past is accompanied by an understanding of contemporary and outlining the ways of progress in the future. Therefore, a change in the research emphasis in political science is fully justified. They relate not

only to the achievement of specific knowledge but also to the historical, cultural and political tasks that are prioritized for a modern Ukrainian person.

For modern post-classical science, methodological pluralism, awareness of the limitations and one-sidedness of any methodology is characteristic, a multilevel concept of methodological theory and new strategies for scientific research are formed.

1. Вступ

Сучасна постнекласична наука переживає час стрімкого розвитку, збагачення свого методологічного потенціалу розробкою міждисциплінарних підходів і окресленням нових напрямів дослідження, предметом яких стають складні людиновимірні системи. Міждисциплінарність відкриває нові перспективи в осмисленні української політичної реальності як простору дії держави, різних політичних сил, політичних інститутів, діяльності, систем влади, організаційних взаємодій, політичних цінностей і норм тощо. Науково виправданою стає саморефлексія, прагнення осмислити попередній культурний та політичний досвід діяльності української людини в історії і зробити спробу спрогнозувати можливості подальшого розвитку. Дисциплінарна роздробленість попередньої науки (предметна, методологічна) змінюється трансдисциплінарними модернізаціями.

Системність і цілісність вивчення української політичної реальності досягається через використання пізнавального потенціалу різних наукових дисциплін, які розглядають досліджувану проблему в тих чи інших аспектах – історії, права, політичної історії, філософії, культурології, політичної філософії. Це є загальною тенденцією розвитку сучасної науки, а також свідченням посилення й інтенсифікації зв'язків між різними дисциплінами й зростання значущості міждисциплінарних досліджень у гуманітарному та політологічному дискурсі. Все більшу роль починають відігравати великі комплексні програми і проблемно орієнтовані міждисциплінарні дослідження.

Метою даного дослідження є осмислення пізнавальних можливостей і переваг міждисциплінарного підходу в аналізі української політичної реальності з погляду сучасної постнекласичної науки. Важливим також постає завдання окреслення особливостей політологічного дискурсу щодо політичної реальності як поля соціального і культурного конструювання різних форм людського досвіду.

2. Синергетична методологія в політичній науці

Науковий дискурс щодо змісту, специфіки і основних напрямів розвитку політичної науки в Україні потребує усвідомлення значущості використання різних пізнавальних підходів у дослідженні, ідеї міждисциплінарності як вимоги постнекласичної науки, відходу від установлених стереотипів, спрощень, міфів про українську історію та культуру.

Сучасна практика наукових досліджень свідчить якраз про пріоритетність тих напрямів, які виникають на стикові різних дисциплін [17, с. 389]. Міждисциплінарні зв'язки і взаємодії змінюють вигляд політичної науки, роблять її багатшою на конкретні факти, з одного боку, а з іншого, посилюють рівень її теоретичності. Перспективність таких досліджень визначається, передусім, використанням методологічного потенціалу наук, об'єктом яких є багатовимірний світ людини, її діяльності, людської історії, історії суспільно-політичних ідей в соціокультурному контексті. Міждисциплінарні дослідження і сучасний синтез різних наук сприяють окресленню принципово нових тем, аспектів, нових акцентів у, здавалося б, традиційній проблематиці української політичної науки. Йдеться, зокрема, про витoki української державності, формування української політичної ідентичності, про ідею національної єдності українського етносу тощо.

Сучасна методологія політологічного дослідження не зосереджена виключно на використанні класичних методів – інституціонального аналізу, системного, структурно-функціонального підходів тощо. Нова постнекласична картина світу, що характеризується стратегічною нестабільністю, нелінійністю, віртуальністю і конфліктністю, передбачає нестандартне політичне мислення, розраховане на пізнання багатовимірних і пластичних складних об'єктів. Головною проблемою постнекласичної методології стає пошук нових механізмів дослідження процесу самоорганізації складних, нелінійних, стохастичних процесів [6, с. 243-245].

Одним з найважливіших і найперспективніших методів дослідження сучасної політичної науки є синергетичний підхід. Синергетичні уявлення є необхідним елементом арсеналу дослідження політичної реальності як складноорганізованої і нелінійної системи, а завдяки пізнавальним можливостям синергетичного підходу досягається цілісне знання про дуже непрості й неоднозначні періоди в роз-

витку української історії. Українська політична реальність завжди формувалася різними соціальними й політичними силами, втілювала їхні часто антагоністичні уявлення про Україну і світ української людини, відображала протилежні політичні тенденції й культурно-національні орієнтації свого часу.

Саморефлексія в політичній науці спрямована на реконструкцію картини політичного світу, яка творилася не лише політичною діяльністю, але й системою цінностей, формами ментальності, зразками культурної діяльності. Тому при аналізі політичної реальності слід приймати до уваги всю різноманітність як політичних, так і неpolітичних факторів – соціальних, релігійних, географічних, культурних, які в своїй цілісності свідчили про саморозвиток і самоорганізацію українського суспільства.

Головним елементом політичної реальності визнається людина з її особистісними, психологічними, антропологічними, культурними та іншими особливостями, а отже, і тими соціальними нормами і політичними правилами, якими вона оперує. В цьому випадку можна говорити про цілісну систему реальності. На думку Л. Бевзенко, здатність такого середовища до самоорганізаційних ефектів гарантує виникнення стійких форм узгодженої, упорядкованої поведінки, в яких можуть виділятися регулярні правила. Умовою самоорганізації в таких середовищах і є нелінійність [2, с. 545].

Синергетичний підхід до наукового дослідження породжує нові смисли багатьох звичних для класичного погляду понять, зокрема, таких як ціле, частина, закон, причина, детермінованість. Синергетика використовує й інші категорії для осмислення феноменів складності, самостановлення, саморозвитку і самоорганізації. Український філософ Ірина Добронравова пише у цьому зв'язку, що самоорганізація може бути визначена як виникнення(становлення) нового цілого, утвореного складною, але узгодженою поведінкою елементів середовища. Цілісність, що характеризується наявністю параметра порядку, зберігає своє значення на всіх фазах здійснення процесу самоорганізації [8, с. 7]. Нелінійність середовища при цьому може розглядатись як основа самоорганізації.

Під впливом синергетики відбуваються суттєві зрушення у сучасній політичній науці, у виробленні нового погляду на зміст процесів, що відбуваються у різних сферах людської активності, соціальній та

Inter-diagnostic approaches in post-advocacy science: possibilities...

політичній практиках відповідної історичної доби. Крім того, вона дає можливість побачити всю неоднозначність соціальної та політичної історії, з'ясувати міру людської суб'єктивності у суспільних і політичних процесах.

Синергетика, тобто теорія систем, що самоорганізується, є однією з найважливіших парадигм сучасної науки, яка ґрунтується на ідеях системності та цілісності світу. Це наука про те, як спільна дія елементів нелінійного середовища породжує нові структури, тобто як відбувається самоорганізація, становлення порядку з хаосу [15; 20]. Синергетика висунула нову загальну концепцію самоорганізації і тим самим сформулювала її загальні принципи, які можуть використовуватися в різних галузях дослідження, в тому числі й політологічному.

Ідеї та принципи синергетики здебільшого використовуються при вивченні можливостей спільної діяльності, соціальних переваг узгоджених дій людей для досягнення спільних цілей, а також при дослідженні самоорганізаційних процесів у періоди нестабільності, соціальних і політичних змін.

Згідно з теорією самоорганізації нові форми організації виступають результатом ускладнення різних процесів у рамках соціального й політичного цілого, росту різноманітності елементів, різноспрямованості зв'язків зі світом. Здатність нестабільних утворень до самоорганізації свідчить про те, що вони не є пасивним об'єктом людської діяльності, а володіють певною свободою і втілюють у собі різні вияви людської активності.

В неоднозначні, кризові, а то й трагічні моменти української історії саме людина, реалізуючи свою активність, поставала важливим суб'єктом творення політичної реальності, сприяла реалізації інтеграційних процесів в українському суспільстві, через різні форми соціальних зв'язків і комунікацій утверджувала протилежні офіційним державним і політичним структурам форми самоорганізації свого життя.

Механізми самоорганізації є дієвим механізмом вирішення проблем в умовах, коли відсутнє порозуміння між основними учасниками суспільно-політичних процесів, не досягнуто єдине загальноприйняте бачення загальної перспективи політичного розвитку. Саме тоді, коли існуюча соціальна система входить у фазу кризи, порушення рівноваги, втрачає здатність обмінюватися з навколишнім середовищем речовиною, енергією та інформацією, самоорганізація здатна забезпе-

чити як внутрішню стабільність людських спільнот, так і їх динаміку, здатність до саморозвитку.

В різні історичні часи в Україні формувалася такий соціокультурний і політичний простір, для якого досягнення національної та культурної цілісності, стало нагальною потребою. Це стосується, зокрема, доби домодерної і модерної України, часу Руїни в період Гетьманщини, періоду національно-визвольних змагань ХХ ст., сучасної української історії. Загальний висновок, який можна зробити щодо вирішення соціальних і політичних протиріч – цілком у дусі синергетичних уявлень: дезорганізації соціуму можна уникнути, забезпечивши узгодженість, згоду в діях загальнонаціональних сил. Якщо такої узгодженості в суспільстві не спостерігається, а соціальні й політичні зміни виходять за межі традиції, можуть відбуватися різні конфлікти і потрясіння (війни, протистояння, повстання тощо). Важливим у цьому контексті є збереження культурної основи суспільних і політичних перетворень, оскільки без неї втрачається важливий елемент загальної суспільної і людської цілісності.

На відміну від прийнятого тривалий час у науці редукціонізму (зведення складних процесів до аналізу окремих його елементів) синергетична парадигма в сучасному політологічному дослідженні враховує дію та значення всіх параметрів і факторів, завдяки яким українська політична реальність постає як самостійний феномен, дослідження якого вимагає врахування і якомога повнішого використання ідей синергетики. Найбільш суттєвими соціокультурними параметрами, які найбільше впливали і впливають на політичну картину українського світу є цінності, традиції, український менталітет, соціокультурна ідентичність, моральні імперативи. Окрема роль у політологічному дослідженні повинна відводитися духовним факторам, які особливим чином втілюють зміст людського буття на певному історичному етапі розвитку і значною мірою виражають зміст національної ідеї.

Висновок. Таким чином, вивчення складних, багатогранних і багатовимірних феноменів, одним з яких є українська політична реальність, програмує дослідника на використання тих методологій і знань, які характеризують постнекласичну науку. Одну з таких методологій, об'єктом яких є системи, що саморозвиваються і самоорганізуються, пропонує синергетика.

Синергетична парадигма або концепція самоорганізації нелінійних систем містить у собі великі евристичні можливості для осмис-

лення причин і факторів, що впливають на формування політичної реальності, способів існування різних політичних феноменів в історії. Використання категорій синергетичного мислення (нелінійність, дисипативність, біфуркація, флуктуація тощо) дозволяє сприймати неоднозначність і складність політичної реальності, окреслювати міру людської суб'єктивності у суспільних і політичних процесах.

3. Політична наука і дослідження історії

Осмилення складних інтегральних проблем, що потрапляють у поле зору політичної науки, потребує поєднання теоретичного аналізу, філософської рефлексії із використанням можливостей історичного пізнання. Суто методологічний, теоретичний проект у дослідженні політичної реальності виявляється недостатнім і неможливим. А всі спроби саморефлексії щодо змісту політичної реальності виявляються досить обмеженими без врахування історико-культурного контексту її творення і розвитку, без вивчення реального процесу формування загальнолюдських і політико-правових цінностей, зрештою, без розуміння самої історії як свого роду реальності, наповненої діями, активністю, думками, ідеями, переконаннями людей певної епохи.

Концентруючи свою увагу на вивченні специфіки української політичної реальності, слід брати до уваги історичні події, обставини, факти, що впливали на розвиток уявлень про державу, правові відносини, національну єдність, національну ідентичність тощо. Головна увага повинна зосереджуватися на поясненні логіки дій людей минулого та факторів, що її обумовлювали [7].

В сучасній політичній науці посилюється інтерес до вивчення національних історій. В Україні національна історія нового типу була започаткована в домодерний час – на початку XVIII ст. Самійлом Величком і Григорієм Граб'янкою [26, с. 28]. Особливим способом рефлексії щодо розуміння специфіки української національної історії є фіксування її відмінностей, з одного боку, від метаісторії, а з іншого, від інших національних історій, зокрема, польської чи російської.

Необхідним кроком у політологічному дослідженні постає філософська рефлексія історії, особливо, коли йдеться про визначення людиною свого місця у світі, у цілісності зв'язків і залежностей, які характеризують ту чи іншу історичну реальність.

У науках про суспільство історію найчастіше розуміють як соціальну дійсність, що вже минула, події минулого суспільного життя. Вважається, що люди та їх справи стають історією, віддаляючись від сучасності в часі, відходячи в минуле, залишаючи після себе слід у пам'яті поколінь. При цьому історією називають не лише минуле життя людей в часі, але й знання про це життя. Це та область людського пізнання, яка встановлює, класифікує та інтерпретує свідчення про те, що відбувалося з людьми на довгому й важкому шляху розвитку суспільства.

Історія – це складний, багатовимірний, багатофакторний процес і не зводиться лише до емпіричної, хронологічної послідовності явищ, подій, фактів. Тут йдеться про становлення, розвиток і зміну стійких структур духовної, практичної, політичної діяльності суспільства, а також про формування ідей, уявлень та поглядів людей в категоріях історичного часу.

Під історією не слід розуміти також набір абстрактних характеристик історичного процесу, яким, як правило, оперує теоретичне знання про світ і людину. В історії людина виступає як актуальна сутність, як носій «роду», тієї реально існуючої спільноти всіх людей, яка і робить її суб'єктом історії. Завдяки такому підходу історія не є випадковою сукупністю локальних цивілізацій і культур, а єдиним і цілісним процесом.

Отже, історія постає як реальне життя людей, їх спільна діяльність, що проявляється в багатьох взаємозв'язаних подіях у певному історичному часі і певному місці. Відомий англійський історик Робін Колінгвуд у 20-х роках ХХ ст. писав, що історія вивчає дії людей, що відбулися в минулому [10, с. 446]. Послідовним у своєму розумінні історії був також один з найвидатніших істориків ХХ ст., представник французької школи «Анналів» Марк Блок, який вважав, що історія – це зустріч людей у віках. «Інколи кажуть, що історія – це наука про минуле. На мій погляд, це неправильно... Предметом історії є людина. Скажімо точніше – люди» [3, с. 17].

Досліджуючи українську політичну реальність, слід обов'язково враховувати специфіку української історії, всі вияви діяльності української людини в історії. Такий методологічний підхід цілком співзвучний висновкам видатних представників французької історичної школи «Анналів». Якщо історія є реальним життям людей, і вклю-

Inter-diagnostic approaches in post-advocacy science: possibilities...

чає в себе унікальні події з неповторним соціокультурним обличчям, і загальне в розвитку суспільства, і відтворює цілком звичайні «структури повсякденності» [5, с. 124], то всю сукупність її проявів, всю минулу діяльність людей слід розглядати через проекцію ідей та уявлень відповідної історичної епохи, оскільки кожна епоха витворює свій власний ментальний Всесвіт, свої власні уявлення про минуле, застосовуючи інакші методи інтелектуального пошуку. Відновлення, реконструкція історії, – пише Л. Февр, – відбувається на основі людяності. Історія – це наука про людину, про минуле людства, адже ідеї не існують незалежно від людей, які їх творять чи сповідують. Вона (історія) використовує факти, але це – факти людського життя. Історія, звісно, використовує тексти, але це – людські тексти. Самі слова, які її складають, насичені людською суттю [19, с. 16-19].

Таким чином, людина концентрує в собі все багатство історичного буття, вона є центром історії, прагне усвідомити своє місце в історії. Пізнання людини і всіх виявів її життя скрізь призму історії є обов'язковою умовою не тільки історичної науки, але й всіх інших – політології, юриспруденції, соціальної науки, психології тощо. Історія – невід'ємна частина простору всіх гуманітарних наук. Вона створює передумови для розуміння складних проблем сучасної людини.

Цілком обґрунтованим може вважатися підхід, згідно з яким історія – це, передусім, пізнання людини і її життєдіяльності в історії, це наука про людей у часі, це «діалог сучасності з минулим», «різноманітний досвід людства, зустріч людей у віках» [3, с. 79]. А пізнання суспільства – це пізнання життєвих ціннісних орієнтацій, форм мислення, змісту свідомості людини, що утверджує і реалізує себе в різних формах соціальності, культурної та політичної діяльності.

Важливе значення для політологічного дослідження мають темпоральні характеристики. Ф. Бродель писав, що минуле присутнє в теперішньому у вигляді історичних систем, блоків, що мають різну тривалість. Тому будь-яка «сучасність» включає в себе «різні рухи, різні ритми»: «сьогодні» почалось одночасно «вчора», «позавчора» і «деколи». Абсолютизація «короткочасної історичної перспективи», на думку Ф. Броделя, приводить до простої «каталогізації» подій. Тому вивчати слід «довготривалі структури» – економіку, суспільні інститути, світогляд, духовні утворення, які є стійкими утвореннями для життя людей і функціонують протягом історичного часу [5, с. 128].

Виділення «довготривалих структур» дозволяє пізнавати соціокультурну й політичну реальність як сукупність різних структур, кожна з яких, хоча і має тільки їй притаманний час існування, разом з іншими утворює складну і суперечливу єдність. Держава, суспільні й політичні інститути, етнічні спільноти – це ті структури, які складають зміст людської історії на певному відрізку історичного часу. Політичні ідеї, політичні погляди й політичні події є необхідно частиною діяльності таких структур.

У рамках певних часових структур проявляється своєрідність і неповторність людського буття, особливості функціонування різних соціальних і політичних феноменів. Сама людина, її мислення, ментальність, суспільні інститути, які впливають на характер діяльності людини в певну історичну епоху не можуть бути зрозумілими поза обставинами місця та історичного часу. Повною мірою це стосується і вивчення української політичної реальності в різних її проявах, а також соціального, духовного й політичного досвіду української людини і української суспільності.

Таким чином, досліджуючи українську політичну реальність, слід обов'язково враховувати специфіку української історії, всі вияви діяльності української людини в історії. Якщо історія є реальним життям людей, включає в себе унікальні події з неповторним соціокультурним обличчям, загальне в розвитку суспільства і відтворює цілком звичайні «структури повсякденності», то всю сукупність її проявів, всю минулу діяльність людей слід розглядати через проекцію ідей та явлень відповідної історичної епохи.

Виходячи з таких методологічних передумов, політологічна наука ставить перед собою, крім іншого, завдання історичної реконструкції соціального і духовного світу людей тієї чи іншої епохи, спираючись не тільки на вивчення соціально-економічних факторів, які обумовлюють спосіб життя людей, але і на дослідження колективних психічних станів, специфіки ментальності, стилю життя і стилю мислення. А політична реальність постає як сукупність дій людини, форм політичного мислення, культурних імпульсів, способів міжлюдської взаємодії.

Отже, знання лише законів суспільного буття не дає повного пояснення змісту історичних процесів, розуміння обставин й мотивів, що впливають на політичні дії та вчинки. Політологічний науковий

дискурс включає в себе аналіз історичних подій, національної унікальності різних форм індивідуального життя, соціальних зв'язків, що характеризують українське суспільство на певному історичному етапі розвитку, вивчення інституціональних вимірів буття української спільноти із врахуванням специфіки історичного часу та історичного простору.

Здійснюючи політологічне дослідження, слід також враховувати, що активну, діяльну людину, яка творила світ і себе за власними уявленнями, переконаннями, ціннісними установками, створило культурне буття. Саме тому політична історія набуває своєрідного антропологічного виміру. Політичні координати людського буття вивчає політична антропологія. Основними її темами є ідентифікація людиною себе в системі певної владної моделі, сприйняття влади та владних інститутів, уявлення про стосунки людини і влади тощо [11].

Специфічно пізнавальною процедурою, що використовується постнекласичною наукою в дослідженні різних соціальних і політичних об'єктів, є історична реконструкція. Механізми історичної реконструкції зводяться до спеціальної роботи опису різноманітних форм людського досвіду, спираючись на який, соціальна, історична чи політологічна наука вибудовують свої теорії і концепції. Тому реконструкції – це підстава для побудови різних теоретичних конструктів і узагальнень. Водночас реконструкції є способом проникнення в зміст соціокультурної і політичної реальності, методом відтворення в науці структур людського буття.

Кожна історична реконструкція часто сприймається як чисто ідеографічне знання. Проте це відбувається лише зовні. В. Стьопін наголошує: «Насправді, в ній ідеографічні і номотетичні елементи об'єднуються особливим чином, що виявляє певну логіку пізнання» [17, с. 41]. Завдяки механізмам історичної реконструкції в матеріалах історичного опису дається теоретичне бачення тієї чи іншої проблеми і відкривається шлях до побудови різних теоретичних конструктів.

Історичні реконструкції можна інтерпретувати як особливу теоретичну модель того чи іншого унікального історичного процесу. Теоретичні конструкти, що використовуються в реконструкціях, не відділені від фактів, а поєднані з ними. Вони вибудовують факти згідно з певною логікою історичного розвитку. Теоретичні конструкти онтологізуються, приписуються реальності й представляють історичний процес,

що реконструюється, як саму реальну історію, а не як одну з її моделей. Ця особливість історичних реконструкцій часто приводить до неправомірного ототожнення їх з емпіричним описом. Водночас один і той же набір фактів і той же фрагмент історії може бути представлений в різних реконструкціях. Тоді кожна з них виступає як окрема теоретична модель, що претендує на опис, розуміння і пояснення історичної реальності [17, с. 302].

У процесі реконструкції тих чи інших елементів політичної історії відбувається розуміння відповідного типу культури, культурної традиції. В такому випадку на перший план виходять процедури розуміння, руху (герменевтичне коло), коли розуміння багаторазово переходить від частини до цілого, а потім від цілого до частини, пізнаючи особливості іншої культурної традиції.

Історична реконструкція дозволяє проникнути в зміст політичної реальності, зрозуміти людину, що проявляє свою активність в різних формах політичної дії, відтворити картину соціального та політичного буття. Як пише англійський історик Д. Тош, історична ретроспекція, тобто наше положення у часі відносно об'єкта дослідження дозволяє нам осмислити минуле – виділити передумови, про які сучасники навіть не підозрювали, і розгледіти справжні, а не бажані з погляду учасників подій наслідки [18, с. 169].

Акцентуючи увагу на можливостях історичної реконструкції чи ширше -історичної методології в політологічному дослідженні, слід усвідомлювати евристичну цінність принципу єдності теоретичного та історичного в науковому пізнанні. Використання його відкриває шлях до осягнення того чи іншого політичного феномена українського життя не через пізнання загального чи деяких закономірностей суспільно-політичного розвитку в «чистому» вигляді, а через вивчення конкретних виявів загального в тих чи інших історичних умовах. Процес суспільного, політичного та культурного розвитку і узагальнене уявлення про нього відтворюється, таким чином, з урахуванням конкретних історичних обставин, подій, фактів, специфіки історичної ситуації тощо.

Таким чином, пізнання політичної реальності не обмежується фактографічною реконструкцією подій, воно мусить піти далі простої історичної хроніки і зосередитися на осмисленні суті тих процесів (соціальних, політичних, духовних), які відбуваються в історії.

Опис історичних фактів повинен доповнюватися їх поясненням шляхом проникнення в духовний світ людини. Інтерес дослідника часто сконцентрований на пізнанні одиничного, конкретного, на поясненні унікальних, неповторних суспільних і політичних явищ. Але за цим одиничним завжди проглядається загальне – сутність політичних процесів і дій.

Безперечно, дослідження таких складних феноменів українського життя, як українська політична реальність ґрунтується на використанні пізнавальних можливостей людського розуму, наукової раціональності, що надає можливість чітко окреслювати проблему й аналізувати її, використовуючи категоріальний апарат різних наук, суміжних з політичною наукою, передусім, філософії. Але при цьому не відкидається також значення нерациональних засобів пізнання – уявлення, фантазії, літературної творчості тощо.

Переваги теоретичного пізнання української політичної реальності проявляються в умінні критично осмислювати засади політичного життя, механізми, передумови, ціннісні орієнтири політичних дій людини, зіставляти їх із загальними моральними, соціокультурними нормами людської діяльності, оцінювати ідеальні проекти перебудови українського життя, аналізувати процеси формування ідентичності української нації тощо. Особливо важливими постає знання норм християнської моралі та усвідомлення їх значення в досягненні ідеалу людського співжиття в політичній думці України, у формулюванні програм перебудови українського суспільства на засадах християнської любові і братерства, представленого в християнських утопіях. Не менш важливим питанням є усвідомлення значущості комунікативних зв'язків, міжособистісного спілкування як форми соціальної взаємодії в національному середовищі. В цілому йдеться про формування загальної картини українського життя, політичної культури й політичної реальності в цілому.

Отже, сучасне політологічне дослідження не обмежується теоретико-пізнавальними, логіко-дискурсивними моментами. Воно передбачає використання не тільки наукових, логічних, раціональних шляхів пізнання політичної реальності України, але й врахування численних факторів соціокультурного та історичного характеру, особливостей індивідуальної та колективної психіки, особистісних установок, моральних нормам, релігійних почуттів, інтересів, мотивів.

Водночас, як відзначають дослідники, лише історичний наратив, історичний опис тих чи інших подій чи фактів, ніколи не замінить потреби осягнення логіки історичного процесу, розуміння сутності тих чи інших феноменів духовного чи політичного життя, що дається на рівні теоретичного, філософського аналізу. Тобто в історії і через історію відбувається своєрідна персоналізація людських смислів [14].

Висновок. Таким чином, у постнекласичній науці розставляються чіткі акценти щодо можливостей поєднання переваг теоретичного пізнання і рефлексивного наукового мислення і можливостей історичного підходу до вивчення важливих проблем суспільного і політичного життя.

Історична реконструкція з погляду постнекласичної науки є необхідним елементом дослідження і важливою передумовою досягнення найбільш повного знання про досліджувану реальність. Поєднання теоретичного та конкретно-історичного знання відкриває великі можливості для перебудови стійких концептуальних схем, що склалися в політологічній науці і розширює рамки наукового дослідження.

Цілісне вивчення феномену української політичної реальності включає в себе розуміння історико-культурного контексту її творення та розвитку, розгляд її особливостей у зв'язку з аналізом людської діяльності в певну історичну епоху, з виявами соціально-політичної активності в реаліях українського життя.

Пізнання української політичної історії не зводиться до побудови якоїсь її єдиної схеми, моделі чи варіанту. Складна інтегральна проблема припускає багатоваріантність шляхів її дослідження, використання досягнень різних наук, відходу від усталених пізнавальних принципів і методів.

4. Політична наука і феномен історичної пам'яті

Головне завдання політичної науки полягає в досягненні найбільш повного і цілісного знання про ту чи іншу політичну реальність, політичні явища, процеси, політичну культуру тощо. Особливістю постнекласичної науки, як відомо, є спрямованість її на вивчення складних об'єктів дослідження, які потребують використання міждисциплінарних комплексних підходів і програм, у яких беруть участь фахівці з різних галузей знань. Усе це призводить до взаємодії різних методів, норм та ідеалів пізнання.

Inter-diagnostic approaches in post-advocacy science: possibilities...

На основі синтезу різних підходів теоретичного аналізу з конкретними прийомами історичного дослідження таке інтегральне знання досягається. Однак на шляху до нього стоять численні стереотипи свідомості, неприйнятні у науковому дослідженні схеми, ненаукові підходи, псевдонаукові твердження і висновки.

Дуже часто важливі та актуальні проблеми, що стосуються вивчення особливостей українського національного буття і специфіки української політичної реальності, ставляться на рівні буденної свідомості та масової культури без належного світоглядного, філософського, теоретичного обґрунтування і пояснення, без спирання на факти. Водночас, існують такі аспекти людського досвіду, які не можна виразити суто науковим способом. Вони мають свою соціокультурну цінність і можуть бути представлені літературними чи поетичними образами, зразками утопічного мислення тощо. Різні знання і практики завжди були в культурі, але вони не завжди можуть вивчатися суто науковими методами. Проте за будь яких обставин слід визнати домінуючу цінність наукової раціональності та її вплив на всі форми культури [17, с. 315].

Однією з важливих передумов проникнення в минуле, в різні смисли культурної та політичної реальності є звернення до історичної пам'яті як моделі вирішення сучасних проблем. При цьому, з погляду постнекласичної науки, оперуючи поняттям історичної пам'яті, неприпустимим є використання різних міфів, стереотипних уявлень масової свідомості як основи для пізнання минулого. Разом з тим, український філософ Л. Бевзенко вважає, що різні ігрові, міфологічні колективні утворення часто виступають основними маніфестаціями нелінійної природи соціальних систем [2, с. 539].

Політична наука оперує поняттями історичної пам'яті та політичного міфу для ретроспективного погляду в минуле і конструювання на основі цього проектів майбутнього національного розвитку.

Звертаючись до історичної пам'яті, вдається реконструювати сукупність ідей та уявлень певної історичної доби як певну цілісність, зрозуміти шляхи і механізми самоідентифікації особистості зі своєю національною спільнотою.

Уявлення про минуле або історична свідомість давно перебувають у полі дослідницьких інтересів істориків, політологів, соціологів. Незважаючи на цілком очевидну історичну «спрямованість» цієї теми, вона

вимагає комплексного, міждисциплінарного осмислення. Історична наука і професійна діяльність істориків не дають виключно повного знання про минуле, про історичну реальність. Як писав Й. Гейзінга, історичне знання ніколи не може бути чимось більшим, ніж пам'ять, звідки можуть бути викликані ті чи інші образи [22]. В сучасній науці поряд з традиційною історіографією з'являються праці, в яких аналізується розвиток історичних уявлень і поглядів (те, що називається історичною свідомістю) в контексті культурного та інтелектуального розвитку людини певної історичної доби [23, с. 219].

Очевидною також є зміна концептуальних акцентів у дослідженні національного минулого, політичної історії та національної культури. Зокрема, наголошується, що пізнання минулого – це не стільки буквальне відтворення фактів, подій тощо, а скоріше конструювання минулого з позицій сьогоднішніх цілей дослідження і наші сьогоднішні репрезентації минулого [14].

В ідеологізованій версії такої позиції конструкція минулого є об'єктом маніпуляцій і виступає однією з форм «владного дискурсу», за допомогою якого масам нав'язується образ минулого (так само, як і теперішнього і майбутнього), вигідного інтелектуальним і політичним елітам [16, с. 31].

Групові політичні інтереси значною мірою визначають сьгодні проекти партикулярного образу минулого, що мають цілком конкретного реципієнта і конкретне призначення. Тому в такому середовищі переважає акцентування на тих чи інших подіях минулого, пов'язаних з формуванням певної соціальної чи політичної групи та її сьгоднішніми завданнями. У свою чергу, політичні опоненти створюють у своїх цілях свій альтернативний образ минулого, в якому розставляються інші акценти у трактуванні реальності.

Крім того, як відзначає один з найяскравіших дослідників історичної пам'яті, німецький історик Я. Ассман, однією з важливих причин звернення в сучасному суспільстві до теми знань про минуле, стало усвідомлення того факту, що покоління очевидців важких злочинів в анналах людської історії поступово відходить із життя [1, с. 11].

Звернення політологічної науки до проблем історичної пам'яті зачіпає проблеми функціонування масової свідомості: масові уявлення про минуле суттєво відрізняються від тих, про які пишуть професіонали. В сучасному суспільстві історія як наукове знання не завжди

Inter-diagnostic approaches in post-advocacy science: possibilities...

виступає в ролі каркасу історичної свідомості чи масових уявлень про минуле. З'ясувалося, що трансформація наукового знання в соціальні, масові уявлення – це складний процес, а масові уявлення про минуле дуже відрізняються від професійних [16, с. 34]. Це стосується і європейського, і українського минулого, всіх інших уявлень про минуле різних країн (наприклад, у німецькій масовій свідомості події, пов'язані з нацизмом, інтерпретуються не так, як у офіційних виданнях. Існує інша, «мовчазна» історія нацистського минулого, яку воліють не згадувати пересічні німці).

Поняття «пам'ять» є досить дискусійним у науковій літературі, незважаючи на його широке використання. Однією з головних причин його появи в політологічній науці стала підвищена і цілком виправдана увага до спогадів учасників і жертв великих трагедій ХХ ст. – Другої світової війни, Голокосту, Голодомору, політичних геноцидів. Але згодом цей термін став поширюватися на різні аспекти соціальних уявлень про минуле. Великий інтерес викликали дослідження французького вченого М. Хальбвакса (учень Е. Дюркгейма) про колективну пам'ять. Він писав, що соціальне середовище обмежує і упорядковує спогади в просторі та часі, виступає джерелом як самих спогадів, так і понять, в яких вони фіксуються. Навіть особисті спогади мають соціальний вимір і є складними образами, які виникають тільки через комунікацію і способи взаємодії в рамках соціальних груп [21].

Однак, як відзначає Я. Асманн, Хальбвакс не обмежився аналізом соціальних рамок пам'яті, а вважав колектив суб'єктом пам'яті і спогадів, створивши поняття «групова пам'ять» і «пам'ять нації», в яких поняття пам'яті перетворюється в метафору [1, с. 37].

Слід відзначити, що в політичній науці досвід наділення соціальних спільнот і колективів антропоморфними характеристиками існував ще з ХVІІІ ст. У творах Монтеск'є – це поняття «дух народу», «душа народу», «характер народу». Активно використовували подібні характеристики філософи-романтики. В українській політичній науці також зустрічаються приблизно такі самі антропоморфізовані поняття, як і в європейській.

Історична пам'ять інтерпретується дослідниками як спосіб збереження і трансляції минулого в епоху втрати традиції, як індивідуальна пам'ять про минуле, як частина соціального знання, існуючого вже в примітивних суспільствах, як колективна пам'ять про минуле, якщо

мається на увазі соціальна група і як соціальна пам'ять, коли йдеться про суспільство, як ідеологізована історія, що зв'язана з виникненням держави. Історична пам'ять також виступає синонімом історичної свідомості [13; 16].

В цілому під історичною пам'яттю розуміється сукупність уявлень про минуле тієї чи іншої спільноти, міфи, суб'єктивні рефлексії про події минулого, що передаються з покоління в покоління. Через механізми історичної пам'яті забезпечується передача різних форм людського досвіду, який сформувався в історії та існує в різних культурних формах (усній традиції, мемуарах, пам'ятках, переказах, художній літературі, письмових свідченнях учасників різних історичних подій).

Історична пам'ять є втіленням і продуктом свідомості людей певного суспільства, їхнього індивідуального досвіду в історії, при цьому вона обмежена в історичному часі. Як пише Л. Нагорна, «коли говорять про соціальну, етнічну, конфесійну чи якусь іншу пам'ять, мають на увазі радше різновиди колективної обумовленості пам'яті, які, кожен по-своєму, фільтрують індивідуальний досвід» [13, с. 22].

Історична пам'ять вкорінена в духовний, соціальний, політичний досвід людини і проявляється у звичках, культурі, ставленні до інших народів, у політичних преференціях, механізмах самоідентифікації. Можна стверджувати, що історична пам'ять – це фундамент національної ідентичності. Завдяки спільному образу минулого, що існує в свідомості окремої особистості і народу в цілому, ми ототожнюємо себе з діями, вчинками, перемогами і поразками попередніх поколінь, з героїчним минулим, зі знаковими для українського народу місцями пам'яті, з досягненнями культури тощо [26].

Для набуття тією чи іншою спільнотою ідентичності потрібно загальне розуміння подій і досвіду, які й, по суті, формують цю групу. В одних випадках це включає загальноприйняті уявлення про спільне походження цієї групи, в інших – акцент робиться на яскравих переломних етапах і моментах символічного характеру, які допомагають сформувати групі уявлення про себе, усвідомити свої цілі та прагнення. Але в цілому ці процеси характеризують процес становлення національної свідомості нації. І в обох випадках це властиво українській політичній свідомості, яка формувала уявлення про національну й культурну ідентичність українців.

На думку Д. Тоша, історична пам'ять служить нам і як база даних, і як засіб осмислення життя. Неможливо зрозуміти конкретну ситуацію без відчуття того, як вона вписується в розвиток подій, і не задумуватися, чи відбувалося щось подібне раніше. Будь-яке суспільство володіє колективною пам'яттю, сховищем досвіду, що дозволяє виробити почуття ідентичності і оцінити напрям свого розвитку [18, с. 24]. Політичні судження і політична думка будь якої історичної епохи пронизані відчуттям належності до історії й включенням пам'яті про своїх героїв в осмисленні сучасних їм реалій.

Слід пам'ятати також про серйозний «ефект викривлення» як рису історичної (соціальної) пам'яті. Йдеться, передусім, про повагу до традицій. Таку повагу до традицій часто плутають з «відчуттям історії», оскільки воно передбачає прив'язаність до минулого і прагнення зберігати йому відданість. Однак, як відзначають дослідники, при зверненні до традицій історичний підхід існує лише в невеликій мірі [18, с. 22]. Повага до традицій відіграла свою роль у згуртуванні суспільства, але некритичне ставлення до них стає контрпродуктивним, оскільки воно не звертає належної уваги на історичні зміни, що відбуваються.

В період становлення національних ідентичностей і етносів (як це було притаманно українській домодерній і модерній історії), сподівання на власну державність вимагали історичного обґрунтування – спогадів про славне минуле, яке існує «з незапам'ятних часів» чи пошук спільних образ, тобто традицій, які були здатні підтримати дух нації. Таким шляхом може відбуватися легітимація минулого.

Однак беззастережна відданість традиціям, замовчування відмінностей і змін заради зміцнення національної ідентичності є підґрунтям націоналізму. Грубим викривленням історичної свідомості є також традиціоналізм, оскільки він виключає важливе поняття розвитку в часі (а також ностальгію, як і віру в історичний прогрес, безпідставний оптимізм).

Таким чином, традиції, ностальгія за минулим (за кращими часами) і прогрес є базовими складовими історичної пам'яті. Кожна з них по-своєму відгукується на глибоку психологічну потребу в захисті – вони обіцяють або відсутність змін, або зміни до кращого, або душевно більш близьке [18, с. 27]. При цьому може недооцінюватися все інше – критичний розум, визнання мінливості світу, історичність поглядів на

реальність, історична свідомість. Необхідно враховувати й те, що зміст історичної пам'яті змінюється залежно від контексту та пріоритетів.

Історію та історичну пам'ять деколи важко відділити одну від одної. Але професійне дослідження в галузі політичної історії, що ґрунтується на аналізі фактів та подій, завжди відрізняється від історичної пам'яті.

Апелюючи до простору пам'яті, ми отримуємо можливість пізнання історичної та політичної реальності як зосередження соціальних і політичних дій, людських смислів, культурних значень, що існували в свідомості. На думку А. Асмана і М. Хальбвакса, пам'ять є носієм соціально сконструйованого минулого [1; 21]. Ця позиція перегукується з думкою Ю. Лотмана про те, що на відміну від історії, завданням якої є «подати минуле, яким воно було насправді», пам'ять є інструментом мислення в теперішньому, хоча її змістом є минуле [12, с. 150–399].

Історична пам'ять може стати основою формування національної свідомості. В українській історії цей процес набував форм, схожих з тими, що характеризували становлення європейської свідомості. І в Європі, і в Україні це було пов'язано з процесами становлення модерної нації. Проте в Україні спостерігалася своєрідна сакралізація традиції (тобто відчувалася перевага релігійного мислення в історичній свідомості, переважала орієнтація на східнослов'янські, православні зразки духовності), що багато в чому визначало самотутність нашої власної історії і власного історичного шляху.

Щоб зрозуміти суть процесів, які відбувалися в минулій історії, необхідно мати уявлення про те, як той чи інший феномен виник і як розвивався. В цьому сенсі суспільство, звісно, володіє пам'яттю. Однак пам'ять не може бути чимось однозначним і безсумнівним: існують різні форми досвіду про історичне минуле, різні спогади, робляться різні акценти, навіть «згадується» те, чого не було, використовуються різні за ступенем достовірності джерела. Як відзначає Дж. Тош, для колективної пам'яті характерні викривлення, тому в політичному житті вона може бути вибірковою, а деколи абсолютно помилковою. Більш строге витлумачення історичних подій чи феноменів політичного життя передбачає історична свідомість. Іншими словами, мало просто звертатися до минулого; потрібна переконаність у необхідності достовірного уявлення про нього [18, с. 11].

Історична пам'ять не дає точних свідчень про минуле, але створює таку картину минулого, яка служить поясненню і розумінню сього-

дення і дуже часто це відбувається за рахунок історичної достовірності. Механізми історичної пам'яті найбільш чітко проявляються стосовно тих періодів історії, про які не існує багато точних історичних свідчень, а переважає наратив, опис соціального, культурного досвіду. Але існування історичної пам'яті вказує на універсальну потребу в ній. Будь яке суспільство черпає в історичній пам'яті натхнення силу для утвердження національної ідеї, для згуртування спільноти.

Поряд з історичною пам'яттю, з соціально-мотивованими поглядами на минуле, що задовольняють різні політичні і соціальні потреби, в науці функціонує історична свідомість, в якій минуле відтворене в більш строгих формах

Скрізь призму історичної свідомості будь який об'єкт розглядається у зв'язку з конкретно-історичними умовами його існування, в динаміці і розвитку. Прихильники особливого підходу до вивчення історії, який з XIX ст. називається історизмом, наголошували, що його фундаментальною передумовою є повага до незалежності минулого, відтворення атмосфери минулого. Найповніше ідеї історизму були представлені в працях німецького історика Леопольда фон Ранке, а також англійського історика Томаса Карлейля. З позицій історизму кожна епоха являє собою унікальний вияв людського духу, їй притаманні особлива культура і цінності. Для того щоб зрозуміти іншу епоху, слід враховувати зміни, що відбувалися в умовах життя, менталітеті людей протягом історії. Тому розуміння й реконструкція кожної епохи повинні відбуватися в її власних категоріях, у сприйняття її власних цінностей і духовних пріоритетів.

Таким чином, історична свідомість означає визнання незалежності минулого і спробу реконструювати його у всій специфіці, зрозуміти його відмінність від сучасності. Результатом цієї програми стало поглиблення відмінностей між елітарним і народним поглядом на минуле [18, с. 21]. Професійний підхід до політологічного дослідження передбачає довготривале заглиблення в першоджерела, свідому відмову від сьогоднішніх уявлень.

Потреба в історичному знанні про своє минуле є абсолютною потребою політичної науки, способом долучення її до світу зрозумілих їй цінностей і уявлень. Однак, як писав Й. Гейзінга, сучасний світ, як ніколи, зробив історію знаряддям брехні на рівні державної політики і ніяка східна деспотія в своїх фантастичних «свідченнях» не

поводилася з історією так, як це робить сучасна держава. Втручання політичної влади в процес формування історичної свідомості часто приводить до її деформації. За словами Й. Гейзінги, історична свідомість повинна бути пильною, «щоб не були зведені від імені історії кровожерливі ідоли, які поглинуть культуру» [23].

Метою наукового пізнання минулого є завжди знання про нього. Особливістю історичного й політологічного знання є те, що в них значною мірою є присутня людська суб'єктивність, в ньому є місце емоціям і співпереживанню. А людська думка не стільки відображає, скільки конструює ту реальність, що пізнається. В найбільшій мірі такі риси притаманні саме історичній пам'яті. За своєю суттю пам'ять емоційна, особистісно забарвлена, здатна до містифікацій і міфологізації. Таки риса історичної пам'яті зумовлює можливість різних її деформацій, зокрема, зусиллями тих груп і людей, які зацікавлені в деформаціях історії та політичного минулого України.

Виразною властивістю історичної пам'яті є її міфологічність. Як відзначає Ю. Шаповал, проблеми історичної пам'яті (як і колективної відповідальності) неминуче потрапляють у зону метафоричного моделювання [25, с. 7-11]. Тому слід докладати зусилля до того, щоб тягар міфів не зруйнував засади адекватного сприйняття української історії та української політичної реальності. Звісно, в суспільстві повинна існувати прийнятна для нього система міфів і символів, однак політичний міф не повинен транслювати ті зразки свідомості, які викривляють і деформують знання про українську реальність у минулому.

Політичний міф є інтегрованою формою політичної свідомості, завдяки якій в колективній пам'яті народу зберігається його соціальний досвід, моральні норми й духовні імперативи розвитку політичних процесів. Це спрощена форма політичної свідомості, в якій знання і розуміння фактів політики заміщується образами, символами, вимислами, легендами і вірою в них. Ю. Шайгородський зауважує, що як символічний засіб інтерпретації політичної реальності, моделювання світу і соціального життя політичний міф є інструментом реалізації конкретних політичних завдань, боротьби за владу, її легітимізацію тощо [24].

Зміст політичного міфу визначають певні архетипи, міфологізована ідея, стереотип поведінки, мотиваційні потреби, сукупність цінностей. Претендуючи на формування зразків поведінки людини у світі, міф

завжди апелює до історії, до історичного минулого. М. Еліаде, характеризуючи найважливіші особливості міфу, акцентує увагу на тому, що міф творить типові моделі для всього суспільства. Історія одного людського життя може перетворюватися на зразок, а історичний персонаж на архетип [9].

За багатьма ознаками політичний міф споріднений з класичним архаїчним міфом. Однак на відміну від класичного міфу політичний конкретизується відповідно до актуальної політики, цілеспрямовано поширюється і використовується як ефективний засіб досягнення мети. На рівні масової свідомості міф сприймається як істина.

Політичний міф такий самий давній, як і політика, яку завжди супроводжують міфи про походження влади, про подвиги героїв, про справедливого монарха тощо. Він являє собою невід'ємну частину політичної свідомості. В різні історичні часи основними темами міфів були розповіді про минуле і трактування подій історичного минулого, розповіді про учасників подій, про легендарних героїв. Кожна історична епоха лише додає нові, оновлені міфи відповідно до тих історичних завдань, які є пріоритетними для політичної чи релігійної влади в той чи інший період часу.

Парадоксальним чином українська політична реальність потрапляє в фокус сучасного міфотворення, стає об'єктом сучасного політичного міфу. Крім того, численні маніпуляції з фактами української історії, викривлення української свідомості є частиною політичних маніпуляцій сучасної Росії. Як зазначає український історик В. Брехуненко, міфи, які не втомлюється створювати чи удосконалювати сучасна Росія, покривають практично все поле української історії. Більшість з них мають «довгу бороду», сягаючи своїми коріннями ідеологічних конструкцій, виплеканими московськими елітами в XVI-XIX ст. Зазначаючи час від часу уточнень та переформулювань, ці міфи мають чітку політичну мету та наполегливо нав'язують спотворений образ минулого України під потрібним для Москви кутом [4, с. 5].

5. Висновок

Отже, незважаючи на те, що різні форми нераціонального знання (зокрема, історична пам'ять і політичний міф) не можуть дати об'єктивної картини минулого, вони складають невід'ємну частину уявлень про нього. Постнекласична наука по-новому розуміє статус наукового

знання: воно є тільки наближенням до істини, тому в ньому міститься значна доля помилки. Все більшого значення набуває сценарне мислення, що передбачає багатоваріантність шляхів еволюції та нелінійної динаміки складних систем. В аналіз політичного знання сьогодні включаються різні історичні, соціологічні й культурні фактори.

Сукупність уявлень про українське минуле, духовний і політичний досвід людини певної історичної епохи фокусуються в історичній пам'яті. Історична пам'ять має одну універсальну перевагу над достовірним знанням: у ній зберігаються імпульси і мотиви для збереження національної ідентичності й утвердження національної ідеї.

Погляд у минуле супроводжується розумінням сучасного й окресленням шляхів поступу в майбутнє. Тому цілком обґрунтовано постає зміна дослідницьких акцентів в політичній науці. Вони стосуються не лише досягнення конкретного знання, але й обумовлюються тими історичними, культурними та політичними завданнями, що є пріоритетними для сучасної української людини.

Для сучасної постнекласичної науки характерний методологічний плюралізм, усвідомлення обмеженості та односторонності будь якої однієї методології, формується багаторівнева концепція методологічної теорії та нові стратегії наукового пошуку.

Список літератури:

1. Ассман Я. Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / Я. Ассман. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 368 с.
2. Бевзенко Л.Д. Социальная нелинейность – предпосылки и проявление / Л.Д. Бевзенко // Постнеклассика: философия, наука, культура. – СПб: издательский дом «Мир», 2009. – С. 545–546.
3. Блок М. Апология истории, или ремесло историка / М. Блок; пер. с фр. – Таллин: Ээсти раамат, 1983. – 184 с.
4. Брехуненко В. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле / В. Брехуненко. – К.: Віпол, 2017. – 280 с.
5. Бродель Ф. История и общественные науки. Историческая длительность / Ф. Бродель // Философия и методология истории. Сборник переводов / Под ред. И.С. Кона. – М.: Прогресс, 1977. – С. 115–142.
6. Василенко И.А. Политическая философия: Учеб. пособие / И.А. Василенко. – М.: ИНФРА, 2010. – 320 с.
7. Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття: навчальний посібник / Я.Й. Грицак. – К.: Генеза, 1996. – 356 с.

8. Добронравова И.С. Причинность и целостность в синергетических образах мира / И.С. Добронравова // Практична філософія. – 2003. – № 1. – С. 6–10.
9. Еліаде М. Священне і мирське. Міфи, сновидіння і містерії. Мефістофель і андрогін. Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання / М. Еліаде; пер. з нім., фр., англ. Г. Кьорян, В. Сахна). – К.: Основи, 2001. – 592 с.
10. Коллингвуд Р.Дж. Идея истории. Автобиография / Р.Дж. Коллингвуд. – М.: Наука, 1980. – 485 с.
11. Левенець Ю. Теоретико–методологічні засади української суспільно–політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX – початок XX століття) / Левенець Ю. – К.: СтилоС, 2001. – 585 с.
12. Лотман Ю. М. Семиосфера. Внутри мыслящих миров // Ю. М. Лотман. – Санкт-Петербург: Искусство-СПБ, 2010. 704 с.
13. Нагорна Л. Исторична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії / Л. Нагорна. – К.: ПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – 328 с.
14. Петрук Н.К. Українська духовна культура XVI–XVII ст.: соціальна організація і формування простору національного буття: монографія / Н.К. Петрук. – Хмельницький: [б.в.], 2007. – 288 с.
15. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М.: Прогресс, 1986. – 460 с.
16. Савельева И. М., Полетаев А. В. История и время: в поисках утраченного / И.М. Савельева, А.В. Полетаев. – М.: Языки русской культуры, 1997. – 800 с.
17. Степин В.С. История и философия науки: Учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук / В.С. Степин. – М.: Академический Проект; Трикта, 2011. – 423 с.
18. Тош Дж. Стремление к истине: как овладеть мастерством историка / Джон Тош; пер. с англ. М.Л. Коробочкина, ред. В.А. Русев. – М.: Весь Мир, 2000. – 294, [1] с.
19. Февр Л. Бои за историю: сб. ст. / Люсьен Февр; пер. А.А. Бобовича, М.А. Бобовича, Ю.Н. Стефанова. – М.: Наука, 1991. – 629 с.
20. Хакен Г. Синергетика: Иерархия неустойчивостей в самоорганизующихся системах / Г. Хакен. – М.: Мир, 1985. – 419 с.
21. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / М. Хальбвакс; пер. с фр. и вступ. статья С.Н. Зенкина. – М.: Новое издательство, 2007. – 348 с.
22. Хейзинга, Й. Осень Средневековья: Пер. с нидерланд. / Й. Хейзинга // Соч.: в 3-х т. – Т. 1 / Вступ. ст. и общ. ред. В.И. Уколовой. – М.: Изд. группа «Прогресс» – «Культура», 1995. – 539 с.
23. Хейзинга Й. Homo Ludens. Статьи по истории культуры / Й. Хейзинга; пер. с голл. – М.: Прогресс–Традиция, 1997. – 416 с.
24. Шайгородський Ю. Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу / Ю. Ж. Шайгородський. – К.: Знання України, 2009. – 400 с.
25. Шаповал Ю. Політика пам'яті в сучасній Україні / Юрій Шаповал // Громадянська освіта. – 2008. – № 36. – С. 7–11
26. Яковенко Н. М. Вступ до історії / Н. М. Яковенко. – К.: Критика, 2007. – 368 с.

References:

1. Assman Ya. (2004) Kulturnaia pamiat. Pysmo, pamiat o proshlom y polytycheskaia ydentychnost v vysokyykh kulturakh drevnosti [Cultural memory. Letter, memory of the past and political identity in the high cultures of antiquity]. Moscow: Yazyky slavianskoi kulturya. (in Russian)
2. Bevzenko L.D. (2009) Sotsyalnaia nelyneinost – predposylky y proiavlentye [Social nonlinearity-the premise and manifestation]. Postneklassyka: fylosofyia, nauka, kultura [Post-Classics: philosophy, science, culture]. Moscow: yzdatelskyi dom “Mir » pp. 545-546.
3. Blok M. (1983) Apolohyia ystoryy, yly remeslo ystoryka [The apology of history, or the craft of a historian]. Tallyn: Eesty raamat. (in Estonia)
4. Brekhunenko V. (2017) Viina za svidomist. Rosiiski mify pro Ukrainu ta yii mynule [The war for consciousness. Russian myths about Ukraine and its past]. Kyiv: Vipol. (in Ukrainian)
5. Brodel F. (1977) Ystoryia y obshchestvennye nauky. Ystorycheskaia dlytelnost [History and social sciences. Historical Duration]. Fylosofyia y metodolohyia ystoryy [Philosophy and methodology of history]. Moscow: Prohress, pp. 115-142.
6. Vasylenko Y.A. (2010) Polytycheskaia fylosofyia [Political philosophy]. Moscow: YNFRA. (in Russian)
7. Hrytsak Ya.I. (1996) Narys istorii Ukrainy: formuvannia modernoi ukrainiskoi natsii XIX-XX stolittia: navchalnyi posibnyk [Essay on the history of Ukraine: the formation of the modern Ukrainian nation of the XIX-XX centuries: a manual]. Kyiv: Heneza. (in Ukrainian)
8. Dobronravova Y.S. (2003) Prychynnost y tselostnost v synerhetycheskykh obrazakh myra [Causality and integrity in synergetic images of the world]. Praktychna filosofiiia, no. 1, pp. 6-10.
9. Eliade M. (2001) Sviashchenne i myrske. Mify, snovyddinnia i misterii. Mefistofel i androhin. Okultyzm, vorozhbytstvo ta kulturni upodobannia [Sacred and secular. Myths, dreams and mysteries. Mephistopheles and androgynes. Occult, divination and cultural tastes]. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian)
10. Kollynhvud R. Dzh. (1980) Ydeia ystoryy. Avtobyohrafyia [The idea of history. Autobiography]. Moscow: Nauka. (in Russian)
11. Levenets Yu. (2001) Teoretyko-metodolohichni zasady ukrainiskoi suspilno-politychnoi dumky: problemy stanovlennia ta rozvytku (druha polovyna XIX – pochatok XX stolittia) [Theoretical and methodological principles of Ukrainian social and political thought: problems of formation and development (the second half of the nineteenth and early twentieth centuries)]. Kyiv: Stylos. (in Ukrainian) (in Ukrainian)
12. Lotman Yu.M. (2010) Semiosphere. Vnutry mysliaшыchykh myrov [Semiosphere. Inside the thinking worlds]. Sankt-Peterburh: Ysskustvo-SPB. (in Russian)
13. Nahorna L. (2012) Istorychna pamiat: teorii, dyskursy, refleksii [Historical memory: theories, discourses, reflections]. Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
14. Petruk N.K., (2007) Ukrainska dukhovna kultura XVI-XVII st.: sotsialna orhanizatsiia i formuvannia prostoru natsionalnogo buttia [Ukrainian spiritual

Inter-diagnostic approaches in post-advocacy science: possibilities...

culture of XVI-XVII centuries: social organization and formation of the space of national existence]. Khmelnytskyi. (in Ukrainian)

15. Pryhozhyn Y., Stenhers Y. (1986) Poriadok yz khaosa. Novyi dyaloh cheloveka s pryrodoy [Order out of chaos. A new dialogue between man and nature]. Moscow: Prohress. (in Russian)

16. Saveleva Y.M., Poletaev A.V. (1997) Ystoryia y vremia: v poyskakh utrachenoho [History and time: in search of lost]. Moscow: Yazyky russkoi kultury. (in Russian)

17. Stebyn V.S. (2011) Ystoryia y fylosofyia nauky: Uchebnyk dlia aspyrantov y soyskatelei uchenoi stepeny kandydata nauk [History and Philosophy of Science: A Textbook for PhD Students and Candidates for the Degree of Candidate of Science]. Moscow: Akademicheskyi Proekt Tryksta. (in Russian)

18. Tosh, Dz., 2000. Stremlynye k ystyne: kak ovladet masterstvom ystoryka [The desire for truth: how to master the skill of a historian]. Moscow: Ves Myr. (in Russian)

19. Fevr L., 1991. Boy za ystoryiu [Battles for history]. Moscow: Nauka. (in Russian)

20. Khaken H., 1985. Synerhetyka: Yerarkhyia neustoichyvosti v samoorganyzuiushchykh sistemakh [Synergetics: Hierarchy of instability in self-organizing systems]. Moscow: Myr. (in Russian)

21. Khalbvaks M. (2007) Sotsyalnye ramky pamiaty [Social framework of memory]. Moscow: Novoe yzdatelstvo. (in Russian)

22. Kheizynha Y., 1995. Osen Srednevekovia [Autumn of the Middle Ages]. Moscow: Yzdatelskaia hruppa "Prohress" – "Kultura". (in Russian)

23. Khëizynha Y. (1997) Homo Ludens. Staty po ystoryi kultury [Homo Ludens. Articles on the history of culture]. Moscow: Prohress-Tradytsyia. (in Russian)

24. Shaihorodskiy Yu.Zh. (2009) Polityka: vzaiemodiia realnosti i mifu [Politics: the interaction of reality and myth]. Kyiv: Znannia Ukrainy. (in Ukrainian)

25. Shapoval Yu. (2008) Polityka pamiati v suchasniï Ukraini [Memory policy in contemporary Ukraine]. Hromadianska osvita, no. 36, pp. 7-11.

26. Iakovenko N. M. (2007) Vstup do istorii [Introduction to history]. Kyiv: Krytyka. (in Ukrainian)